

Jan Zachwatowicz

Linus Birchler 1893-1967

Ochrona Zabytków 20/3 (78), 66-68

1967

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

czeńście jednym z czołowych przykładów wariantu, który drogą ewolucji wykształcił się w ramach zachodniego typu cerkwi łemkowskiej w 1 ćw. w. XIX.¹⁹ Wariant ten znamionuje m.in. wprowadzenie zakrystii, podczas gdy we wcześniejszych obiektach zakrystia, jako odrębna przybudówka nie istnieje. We wnętrzach w miejsce pierwotnych zrębowych kopuł pojawiają się płaskie stropy (cecha znamionująca powolną regresję warsztatu ciesielskiego) zaś w bryle zewnętrznej wyciągnięcie w górę dachów, często o lekko wklęsłych połaciach, przy równoczesnym przesunięciu ich przełamania bardziej w dół. Takie właśnie obsumięte w dół przełamanie, będące właściwie niemal już zadaszeniem, posiadała cerkiew w Stawiszy podczas gdy dachy cerkwi z XVII i XVIII stulecia są dwu- lub trzykrotnie łamane a wysokość poszczególnych załamań jest ta sama.

*Ryszard Brykowski
Tadeusz Chrzanowski*

¹⁹ Na konieczność badań nad poszczególnymi wariantami cerkiewnej architektury łemkowskiej zwrócono uwagę w artykule R. Brykowskiego, op. cit.

WSPOMNIENIA POŚMIERTNE

*LINUS BIRCHLER
1893—1967*

Linus Birchler urodził się 24 kwietnia 1893 roku w Einsiedeln w Szwajcarii w rodzinie o wybitnie artystycznych tradycjach. „Słownik artystów szwajcarskich” wymienia szereg nazwisk Birchlerów, malarzy i budowniczych ołtarzy. Młody Linus Birchler wykazywał wszechstronne uzdolnienia i zamiłowania artystyczne w dziedzinie architektury, sztuki, muzyki a nawet literatury. Uformowały one człowieka o dużej wrażliwości i pogłębionej szerokiej wiedzy. Studia wyższe odbywał w Monachium. W Szwajcarii prowadził ożywioną i bardzo różnorodną działalność jako nauczyciel szkolny i rysownik, sprawozdawca teatralny i muzyczny, prelegent i wreszcie organizator widowisk dla których napisał sztukę p.t. „Rapperswiller Spiel vom Leben und vom Tod”.

W dwudziestych latach Linus Birchler skierowuje się wyraźnie na drogę historii sztuki i ochrony zabytków. W 1924 roku ukazuje się pierwsza jego książka „Einsiedeln und sein Architekt Bruder Caspar Mosburger”, wydana w Augsburgu. Stanowi ona studium nad szwajcarskim barokiem, lecz w dalszych pracach dzieła sztuki i architektury średniowiecza stają się główną domeną zainteresowań i prac Linusa Birchlera.

W studiach nad historią sztuki i architektury szwajcarskiej dużą trudność stanowił brak inwentarza topograficznego sztuki, którym dysponowały już wówczas Niemcy i Austria. Z właściwą sobie odwagą, pracowitością i temperamentem Linus Birchler podjął to ogromne zadanie. Podjął bez dostatecznych środków, bez rysowników i fotografów, wspomagany tylko przez żonę, jego stałego pomocnika i asystenta wszystkich prac naukowych. W niezwykle krótkim czasie, już w 1927 roku ukazują się dwa tomy inwentaryzacji zabytków kantonu Schwyz a następnie dwa tomy kantonu Zug. Stanowiły one pierwsze cztery tomy topograficznego inwentarza zabytków sztuki Szwajcarii, obejmującego 50 tomów.

Linus Birchler aktywnie uczestniczył w życiu naukowym i artystycznym Szwajcarii w różnych jego formach organizacyjnych. Był współzałożycielem a następnie przez wiele lat prezesem Instytutu Nauki o Sztuce, aktywnym członkiem Stowarzyszenia Historyków Sztuki Szwajcarii, szwajcarskiej organizacji ochrony zamków lecz jednocześnie również Związku Literatów, Stowarzyszenia Św. Łukasza, Międzynarodowego Związku Bacha i wielu innych.

Największy wysiłek włożył Linus Birchler w swoją wieloletnią pracę w Komisji Opieki nad Zabytkami, która zastępowała w Szwajcarii państwową służbę konserwatorską. Włączył się do prac Komisji w 1930 roku a od 1942 roku przez

Prof. dr Linus Birchler i pani Rose Birchler w Pracowni Głównego Urzędu Konserwatorskiego (stoją: prof. Jan Zachwatowicz, prof. Bohdan Marconi, prof. Piotr Biegański, prof. Jan Witkiewicz)

dwadzieścia lat był jej przewodniczącym, odważnie i ofiarnie walczącym o ochronę zabytków Szwajcarii. Zdobył w tej pracy ogromne doświadczenie oraz pełne uznanie i autorytet wśród konserwatorów wszystkich krajów Europy. Opublikował wiele artykułów na tematy konserwatorskie i wydał książkę „Restaurationspraxis und Kunsterbe in der Schweiz” (1948).

Niemniej zamilowania i oddania poświęcił Linus Birchler swej pracy pedagogicznej na Wydziale Architektury Politechniki w Zürichu. Od 1934 roku jako profesor zwyczajny wykłada na tym wydziale historię sztuki, archeologię i konserwację zabytków. Żywe, pełne właściwego temperamentu wykłady profesora Birchlera, oparte o szeroką pogłębioną wiedzę i wrażliwość artystyczną, stanowiły ważny czynnik w kształtowaniu młodych szwajcarskich architektów. Nie tylko zresztą szwajcarskich lecz również m.in. polskich, studiujących w Szwajcarii szczególnie licznie w okresie wojny. Pisał o tym prof. Birchler w swojej pracy: „Poprzez Polaków, studentów Architektury Politechniki, piszący te słowa nawiązał różnorodne związki z tym krajem”, z Polską.

Bezpośredni kontakt profesora Birchlera z Polską nastąpił w 1948 roku. Na za prośenie Ministerstwa Kultury i Sztuki przyjechał do Polski dla zapoznania się z prowadzonymi wówczas pracami konserwatorskimi. Bezpośrednim powodem zaproszenia była podjęta w tym czasie na terenie Szwajcarii akcja naszych współrodaków, usiłująca przedstawić prace konserwatorskie przy ołtarzu Wita Stwosza jako prowadzone niefachowo i ze szkodą dla obiektu. Zwrócono się wobec tego do profesora Birchlera, jako największego autorytetu w dziedzinie konserwacji zabytków w Szwajcarii, z propozycją bezpośredniego zapoznania się z pracami konserwatorskimi przy ołtarzu Mariackim Wita Stwosza oraz innymi pracami konserwatorskimi na terenie Polski i wydania o nich swojej opinii.

Profesor przyjechał do Polski wraz z żoną, Rose Birchler, nieodłączną towarzyszką i współpracowniczką, która prowadziła notatki oraz fotografowała. Przyjazd ten miał duże znaczenie dla konserwatorów polskich, gdyż pozwolił na przedstawienie i przedyskutowanie z autorytetem dużej miary niezmiernie trudnych problemów odbudowy, restauracji i konserwacji zniszczonych zabytków. Profesor Birchler posiadał szerokie widzenie tych problemów gdyż znał, wzywany na konsultacje, prace prowadzone w innych krajach Europy. Uzyskaliśmy też od niego wiele cennych informacji i porad oraz szczegółową opinię.

Po kilkutygodniowym pobycie w Polsce już w grudniu 1948 roku opublikował profesor Birchler w czasopiśmie „Schweizerische Bauzeitung” (R. 99 N 40) obszerną i bogato ilustrowaną pracę p.t. „Denkmalpflege in heutigen Polen”. Jest godne podziwu, wszechstronne i pełne ujęcie w niej wszystkich podstawowych problemów konserwatorskich w Polsce wraz z wnikliwym omówieniem licznych przytoczonych w tej pracy przykładów.

Znalazła się tam również analiza i ocena, bardzo pozytywna, prac prowadzonych przy konserwacji ołtarza Wita Stwosza w Krakowie. Ucięła ona natychmiast szkodliwą propagandę.

Porównując zniszczenia i problemy odbudowy i konserwacji zabytków w Polsce z problemami w innych krajach Europy profesor Birchler znajduje pełne uzasadnienie dla podjętych w Polsce prac i projektów odbudowy całych zespołów staromiejskich oraz poszczególnych zabytków. Rozumie i podtrzymuje nasz emocjonalny stosunek do tych trudnych problemów, wykraczających poza kategorie problematyki konserwatorskiej. Zresztą przy zwiedzaniu zniszczonych miast i zabytków ten emocjonalny stosunek udzielił się w pewien sposób i państwu Birchler. Pamiętam jak w Gdańsku, gdy stanęliśmy wśród morza ruin zabytkowego miasta, profesor miał łzy w oczach a Pani Birchler rozplakała się. Pocięszalem ją zapewnieniem, że miasto będzie żyło, że odbudujemy je w jego dawnej pięknej formie. Zaprowadziłem ich do kościoła Mariackiego gdzie z hałasem pracowały wibratory, na których przygotowywano płyty do pokrycia dachowego i wjechaliśmy roboczą windą ponad sklepienia gdzie w pełnym toku szło montowanie stalowych konstrukcji dachowych. A potem zwiedziliśmy prace wykopaliskowe na terenie Starogo Miasta, gdzie archeologowie spokojnie i skrupulatnie odsłaniali zarysy zabudowy dawnej osady słowiańskiej. Szeroki zakres odbudowy oraz prac badawczych został podkreślony przez profesora Birchlera w jego pracy.

Podczas pobytu w Gdańsku prof. Birchler wyraził życzenie zwiedzenia Malborka, gdyż interesowały go prace wykonane w swoim czasie przez Steinbrechta. Z tego wyjazdu wynikł niezamierzony efekt, gdyż po przybyciu do Malborka zastaliśmy dekarzy, naprawiających pokrycie dachowe na ocalałych skrzydłach zamku. Zdumienie profesora Birchlera było wielkie i zwrócił się do mnie z zapytaniem: „Jak to? Wy, w waszych warunkach, konserwujecie również ten zabytek wrogich wam sił?“, na co odpowiedziałem, że oceniamy zabytki nie z wąskiego narodowego lecz szerszego historycznego punktu widzenia. Ten moment zaznaczył profesor Birchler również w swej pracy pisząc: „Pierwszą reakcją tych dawniej gnębionych powinno być — albo zamek wysadzić albo pozostawić zniszczeniu. Lecz historyczna myśl Polaków zwyciężyła, ich konserwatorzy powiedzieli: tak lub inaczej jest to zabytek, który winien być zachowany dla potomności”.

W zakończeniu swej pracy profesor Birchler napisał: „Odbudowa zniszczonych miast, równocześnie odbudowa niezliczonych „nieproduktywnych” zabytków, odkrycia, odsłonięcia i wykopaliska archeologiczne i to wszystko w kraju przez który trzykrotnie przetoczyła się wojna — zdumiewające osiągnięcie”. Dało to mu asumpt do wskazania jak mało uwagi i środków na konserwację zabytków poświęcają kantony w Szwajcarii. Apel ten nie pozostał przy tym bez echa.

Pobyt państwa Birchler w Polsce zadzierzgnął trwałe więzy porozumienia i przyjaźni z konserwatorami polskimi. Łączyły nas kontakty korespondencyjne i serdeczne spotkania podczas konferencji i kongresów międzynarodowych.

W 1960 roku profesor Birchler przeszedł na emeryturę nie zaprzestając aktywnej naukowej i społecznej działalności. W 1962 roku otrzymał wysokie odznaczenie — Szwajcarską Nagrodę Kultury. W 1963 roku uroczystie obchodzono 70-lecie jego urodzin, upamiętnione wydaniem ku jego czci książki, zbiorowego dzieła pt. „Corolla Heremitana”.

Prof. dr Linus Birchler zmarł 2 stycznia 1967 roku. Odszedł człowiek wielkiego serca i umysłu, którego wkład w dziedzinie ochrony i konserwacji zabytków posiada wartość nieprzemijającą. Odszedł przyjaciel Polski i jej kultury.

Jan Zachwatowicz